

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ปัจจุบันชุมชนมีความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและมีประชากรหนาแน่นไม่ว่าจะเป็นชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยาในไทย ลุ่มน้ำโขงในเอเชีย ลุ่มน้ำอเมซอนในอเมริกาใต้ ลุ่มน้ำคงคาในอินเดีย ลุ่มน้ำไรน์ และดานูบในยุโรป ก็ยังอยู่ในลุ่มน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ แม้ว่าน้ำจะเป็นปัจจัยสำคัญในด้านการเพาะปลูก อุตสาหกรรม และการคมนาคม แต่การใช้น้ำก็เป็นไปอย่างไม่ค่อยเห็นคุณค่า ทุกคนถือน้ำไม่รู้จักหมดสิ้นมิให้ใช้ได้ตลอดกาลและเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่ากิจกรรมทั้งหลายที่กระทำในอดีต ไม่ว่าจะระบายน้ำจากแหล่งชุมชน โรงงาน อุตสาหกรรม การใช้น้ำได้ขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับและต่อเนื่องทั้งในด้านรูปแบบ วิธีการและปริมาณการเกษตร และสถานที่อีกหลายแห่งทำให้เกิดการเน่าเสียของแหล่งน้ำ จนมีปัญหาว่าแหล่งน้ำไม่สามารถนำน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ และแหล่งน้ำนั้นทำหน้าที่รองรับน้ำที่ระบายลงมาจากอาคารบ้านเรือนเท่านั้น หากเป็นดังนี้ทุกสายน้ำและทุกบริเวณจะมีผลเป็นอย่างไรกับผู้ใช้น้ำ ผลพวงของการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างขาดการวางแผน ขาดการควบคุมที่ถูกต้อง การทำลายแหล่งน้ำ การตัดไม้ทำลายป่า ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤติการณ์ทางน้ำขึ้นและเป็นที่คาดหมายกันว่าหากปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรมแล้ว “สงครามแย่งชิงน้ำ” จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนและมีอาจหลีกเลี่ยงได้ (ทวี ภาวโร และบุญสม ยอดมาลี. 2543 : 1-2)

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยกำลังได้รับความสนใจ เอาใจใส่ตลอดจนดำเนินการจัดการในด้านต่างๆ จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนทั่วไป เนื่องจากปัญหาความเสื่อมโทรมและลดน้อยลงของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในขณะนี้ ได้สร้างผลกระทบในทางลบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกระดับ และได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะสาเหตุก็คือ มนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่รู้จักคุณค่า ไม่ดูแลรักษา ขาดความเอาใจใส่ ขาดความระมัดระวัง หรือที่เรียกว่า ขาดการจัดการที่ดีและถูกต้องมาเป็นเวลานานและมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ที่ดิน อากาศ และแหล่งน้ำเสื่อมสภาพลง และกระทบถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ เหล่านี้ในการดำรงชีวิต และในบรรดา

ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น แหล่งน้ำเป็นทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง เพราะน้ำเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต การมีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคอย่างเพียงพอจึงเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับการมีชีวิตรอดของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในถิ่นทุรกันดาร น้ำยังมีคุณค่าอนอกนันท การที่แหล่งน้ำเกิดปัญหาในด้านต่างๆ นั้น เกิดจากผู้ใช้ที่ไม่มีการรักษาทำให้มีคุณภาพดี ปล่อยให้สกปรกไม่มีวิธีการเก็บรักษาไว้ใช้ และสาเหตุอื่นอีกมากมาย การที่เราจะพึ่งพาเฉพาะน้ำฝนอย่างเดียวอาจไม่ได้ เพราะแต่ละปีจะมีช่วงแห้งแล้งแทรกคั่นอยู่ ฉะนั้น เราจะต้องพึ่งพาแหล่งน้ำจากที่อื่นมาใช้ประโยชน์บ้าง เช่น น้ำที่ไหลหรือมีอยู่ตามพื้นผิวดิน (Surface Water) อาจจะใช้ตามห้วยหนอง คลองบึง ลุ่มน้ำหรือทะเลสาบที่มนุษย์สร้างขึ้น และน้ำใต้ผิวดิน น้ำในชั้นดินหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า น้ำบาดาล (Artesian Water) (บุญญฤทธิ์ เคนทวาย. 2544 : 1)

รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยมีความพยายามในอันที่จะแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่รู้จักรวธีที่ถูกต้องและไม่ประหยัด ต้องใช้จ่ายงบประมาณจำนวนมากในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำ ซึ่งหมายถึงว่าประชาชนต้องสูญเสียเงินภาษีไปเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เป็นจำนวนมากนั่นเอง และยังไม่มีการทำว่าจะคลี่คลายลงได้ง่ายๆ เพราะภาวะแห้งแล้งและการเกิดอุทกภัยยังคงมีอยู่ทุกปี จึงควรหันมาศึกษาในภาคเอกชนหรือประชาชนบ้างว่า ได้ให้ความร่วมมือกับภาครัฐมากน้อยเพียงใด มีความรู้ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรน้ำเพียงพอหรือไม่ และมีวิธีการป้องกันการสูญเสียน้ำหรือไม่ โดยเฉพาะประชาชนในภาคเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่มีปัญหาทางด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมค่อนข้างมากกว่าภาคอื่นๆ ของประเทศ ปัญหาที่เห็นค่อนข้างชัดเจน คือ ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ ส่วนใหญ่ของพื้นที่ทำการเกษตรของภาคนี้อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ซึ่งบางปีฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลและฝนทิ้งช่วง ส่วนปัญหาเรื่องการจัดการแหล่งน้ำ เป็นสิ่งที่คนอื่นอื่นไม่เห็นความสำคัญเลยมาเป็นเวลาช้านาน ทำให้ไม่เกิดความรู้ว่าต้องใช้ประโยชน์และดูแลรักษาแหล่งน้ำอย่างรู้คุณค่า อย่างระมัดระวัง เกิดการเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ มีผลกระทบโดยตรงต่อการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ (บุญญฤทธิ์ เคนทวาย. 2544 : 1)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี (2539 : 140-141) ได้กำหนดแผนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ ทั้งการจัดหา

แหล่งน้ำเพื่อสนองความต้องการของประชาชน การดูแลคุณภาพน้ำ และมลพิษทางน้ำและการระบายน้ำไว้ดังนี้

1. ให้มีกลไกในการกำกับดูแล และประสานการพัฒนาทรัพยากรน้ำทั้งในระดับชาติ และระดับลุ่มน้ำโดยมีกฎหมายรองรับ เพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการประสานงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกันอย่างต่อเนื่อง

2. จัดระบบการจัดสรรและแบ่งปันทรัพยากรน้ำระหว่างการใช้ในกิจการต่าง ๆ อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักความจำเป็น ลำดับความสำคัญและเป็นธรรม โดยมีองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมรับผิดชอบในการบริหารจัดการ

3. ให้มีการจัดเก็บค่าน้ำดิบทั้งเพื่อการอุตสาหกรรม เกษตรกรรม อุปโภค บริโภค รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้าง และระดับราคาน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และอุตสาหกรรม ให้สะท้อนถึงต้นทุนการจัดการผลิต การแจกจ่ายและการบำบัดน้ำเสีย

4. ปรับปรุงระบบส่งและจ่ายน้ำเพื่อการชลประทาน และการอุปโภคบริโภคในชุมชน เพื่อลดการรั่วไหลของน้ำ

5. รณรงค์และเผยแพร่ให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัด ส่งเสริมให้มีการใช้อุปกรณ์ประหยัดน้ำในชุมชน การนำน้ำหล่อเย็น และน้ำทิ้งที่ผ่านการบำบัดแล้วมาใช้น้ำใหม่ในอุตสาหกรรมบางประเภท

ความในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นภารกิจสำคัญที่รัฐบาลทุกคณะจำเป็นต้องวางแผนจัดการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และประการสำคัญคือผู้ใช้น้ำจะต้องเข้าใจวิธีการใช้น้ำที่ถูกต้องและประหยัด

สำนักนายกรัฐมนตรี (2542 : 61) กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เป็นผู้นำแบบอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรงศึกษาและค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในลักษณะแบบอย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขของเหล่าพสกนิกรในชาติ ให้มีความผาสุกและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทรงให้ความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“... หลักสำคัญต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...”

“... น้ำเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในงานเกษตรกรรมแม้ดินจะไม่มีบ้าง หรือมีอุปสรรคทางด้านอื่น ๆ ถ้าแก้ปัญหาในเรื่องแหล่งน้ำที่จะใช้ในการเพาะปลูกได้แล้ว เรื่องอื่น ๆ ก็จะไม่ค่อยดีขึ้นตามคิดมา...”

ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลและความรอบรู้ในสภาพภูมิศาสตร์ประกอบกับการมีน้ำพระทัยอันแน่วแน่ที่จะทรงแก้ปัญหาทุกข์ยากของพสกนิกร ทรงหาวิธีการแก้ไขปัญหายุ่งเกี่ยวกับการขาดแคลนน้ำ โดยพระราชทานโครงการฝนหลวง นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2512 เป็นต้นมา ทรงพระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ปวงชนชาวไทย โดยเฉพาะผู้ยากไร้ในถิ่นชนบททางไกล เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ จึงเกิดโครงการตามพระราชดำริขึ้นเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น ให้นำหน่วยงานต่างๆ ดำเนินการจัดทำอ่างเก็บน้ำฝายทดน้ำ ขุดลอกหนองบึง และสระเก็บน้ำประจำไร่นา เป็นต้น (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 6. 2541 : 1)

โครงการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอยู่เป็นจำนวนมาก โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี เป็นหนึ่งในโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ที่ได้ดำเนินงานภายใต้แผนงานการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในเขตชลประทานและแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งเดิมเป็นโครงการประเภทเขื่อนทดน้ำและระบายน้ำ ตั้งอยู่บนลำห้วยหลวงที่บ้านหัวขัว ตำบลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี บนทางหลวงสายอุดร - กุดจับ กม.22+000 เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2483 เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในการเพาะปลูกในเขตอำเภอเมืองและอำเภอกุดจับ โดยความจุน้ำในเขื่อนเก็บกักน้ำได้ 135.567 ล้านลูกบาศก์เมตรและครอบคลุมพื้นที่โครงการทั้งสิ้น 40,000 ไร่ โดยมีคลอง RMC เป็นคลองดินยาว 28.5 กม. คลองซอยและคลองแยกซอย 11 สาย ยาวรวม 45.81 กม. ต่อมาในปี พ.ศ.2513 มีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงที่บริเวณบ้านโคกสะอาด ตำบลโคกสะอาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี อยู่เหนือน้ำของเขื่อนระบายน้ำเดิมขึ้นไป 7.5 กม. ก่อสร้างคลอง RMC ใหม่ เชื่อมต่อกับคลอง RMC เดิม และก่อสร้างระบบชลประทานเพิ่มเติมเพื่อขยายพื้นที่ส่งน้ำในเขตอำเภอเมืองและอำเภอกุดจับเพิ่มเป็น 92,558 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่นอกระบบคลองส่งน้ำ 5,765 ไร่ และพื้นที่ในระบบคลองส่งน้ำ 86,793 ไร่ คลองส่งน้ำในพื้นที่ระบบคลองส่งน้ำประกอบด้วย คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา 1 สาย (ยาว 32.2 กม.) และคลองซอย/คลองแยกซอย 16 สาย (ความยาวรวม 59.3 กม.) คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย 1 สาย (ยาว 48.9 กม.) คลองซอย/คลองแยกซอย 21 สาย (ยาวรวม 76.8 กม.) และคลอง RMC เดิม (ยาว 1.4 กม.) รวมเป็นความยาวคลอง ส่งน้ำทั้งสิ้นประมาณ 219 กม. ประชากรส่วนใหญ่ในเขตพื้นที่โครงการมีอาชีพทางการเกษตร

มีจำนวนประชากรประมาณ 35,000 คน ในจำนวน 6,763 ครัวเรือน ในฤดูฝนจะปลูกข้าว โดยมีทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ส่วนในฤดูแล้งจะปลูกถั่วลิสงซึ่งเป็นพืชที่ปลูกมากที่สุดนอก จากนี้ยังมีการปลูกพืชไร่ เช่น ถั่วเขียว มะเขือเทศ และปลูกผักต่างๆ ได้แก่ แตงไทย แตงกวา ถั่วฝักยาว ข้าวโพด แตงโม เป็นต้น พื้นที่เพาะปลูกในฤดูแล้งค่อนข้างต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากการขาดแคลนน้ำ (กรมชลประทาน. 2542 : 1)

เขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี ได้ใช้แนวทางการบริหารจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2540 ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจการบริหารจัดการภาครัฐให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และในส่วนของกรมชลประทานก็ต้องถ่ายโอนถนนลำเลียงบนคันคลองคู่งน้ำในแปลงนาให้กับทางองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นตามแนวนโยบายในบึงบประมาณ 2548 กลุ่มผู้ใช้น้ำใช้ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำในระดับคลองแยกซอย คลองซอย 100 % และในปี 2549 ทางกลุ่มผู้ใช้น้ำจะต้องดำเนินการเองทั้งด้านส่งน้ำ และการบำรุงรักษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาจะเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาเท่านั้น (ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2. 2547 : 2)

บ้านเชียงพิน ตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2302 บนที่ราบสูงแห่งหนึ่ง ของจังหวัดอุดรธานี เดิมที่ผืนแผ่นดินที่ตั้งเป็นป่าดงพงไพร มีสัตว์ป่าน้อยใหญ่นานาชนิด ครั้นต่อมามีนักบวชเดินทางมาจาก จังหวัดอุดรธานี มาตั้งหมู่บ้านอยู่ที่เนินราบสูงซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านเชียงพินปัจจุบัน มีราษฎรจากบ้านนาเอง ย้ายครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น เรียกหมู่บ้านว่า "บ้านเชียงพิน" เดิมตำบลเชียงพิน และเมื่อปี พ.ศ. 2457 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นตำบลเชียงพิน แยกเป็น 10 หมู่บ้าน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม บางส่วนเป็นที่ราบสูง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 63 ตารางกิโลเมตร ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ปัญหาสำคัญของประชาชนในตำบลคือปัญหาทางด้านเกษตรเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินและน้ำ ซึ่งปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้น้ำอย่างถูกวิธี และใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย (แผนพัฒนาตำบล. 2546 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของกรมชลประทานมีหน้าที่ให้การสนับสนุนและส่งเสริมด้านวิชาการแก่กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เกี่ยวกับความสัมพันธ์พฤติกรรมการใช้น้ำ การเข้าไปมี

ส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ และปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี โดยข้อมูลจากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาลักษณะวิถีการใช้น้ำ การมีส่วนร่วม และการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ นอกจากนั้นยังจะเป็นประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ของกรมชลประทานที่ปฏิบัติงานอยู่ที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ในการนำผลการวิจัยไปกำหนดเป็นแนวทาง การบริหารงานในด้านต่างๆ จนทำให้องค์กรผู้ใช้น้ำมีความเข้มแข็งสามารถบริหารจัดการชลประทานได้ด้วยตนเองและมีความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมกรรมการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์พฤติกรรมกรรมการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี กับอาชีพการเกษตร ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวนผัก ทำสวนผลไม้ ทำพืชไร่ ทำการประมง และการเลี้ยงสัตว์
3. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
4. เพื่อศึกษาปัญหาการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

สมมติฐานการวิจัย

พฤติกรรมกรรมการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี กับอาชีพการเกษตร ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวนผัก ทำสวนผลไม้ ทำพืชไร่ ทำการประมง และการเลี้ยงสัตว์ มีความสัมพันธ์กัน

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมและปัญหาการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ไว้ดังนี้

1. **ขอบเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา** คือ เขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา ห้วยหลวงในเขตตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
2. **ประชากรที่ศึกษา** คือ ประชาชนผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวงที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จำนวน 2,376 ครัวเรือน
3. **กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา** คือ ประชาชนผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง และได้อยู่อาศัยในเขตตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เฉพาะผู้ที่ เป็นหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 400 คน
4. **ตัวแปรที่ศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย**

4.1 **ตัวแปรอิสระ** จากการคัดเลือกปัจจัยต่างๆ ที่มีเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่ามีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จำนวน 6 ตัวแปร คือ อาชีพการเกษตร ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวนผัก ทำสวนผลไม้ ทำพืชไร่ ทำการประมง และการเลี้ยงสัตว์

4.2 **ตัวแปรตาม** จำนวน 1 ตัว คือ พฤติกรรมกรรมการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **พฤติกรรมกรรมการใช้น้ำ** หมายถึง กิจกรรมทั้งปวงที่เกี่ยวกับการใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ได้แก่ การอุปโภค และบริโภค และการใช้น้ำในการประกอบอาชีพ เป็นต้น
2. **กลุ่มผู้ใช้น้ำ** หมายถึง ประชาชนผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และได้อยู่อาศัยเป็นการถาวรในเขตตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
3. **การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ** หมายถึง กระบวนการที่ผู้ใช้น้ำได้ใช้สิทธิ โอกาสร่วมรับผิดชอบ การตัดสินใจในการบริหารจัดการในการดูแลรักษา การซ่อมแซมระบบส่งน้ำ และการปฏิบัติตามแผนงานต่างๆ ของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จำนวน 4 ด้าน ดังนี้

3.1 ด้านการจัดสรรน้ำ ได้แก่ การมีส่วนร่วมกำหนดแผนการส่งน้ำ การจัดสรรน้ำ และติดตามประเมินผลการใช้น้ำ เป็นต้น

3.2 ด้านการบำรุงรักษา ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ การบำรุง และการซ่อมแซมความเสียหายที่เกิดขึ้นในระบบชลประทาน เป็นต้น

3.3 ด้านการบริหารงาน ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมเพื่อกำหนดกฎ ระเบียบ การจัดสรร การบำรุงรักษา การติดตามประเมินผลการใช้น้ำ เป็นต้น

3.4 ด้านการเสริมสร้างทักษะและความรู้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ข่าวสารการบริหารการใช้น้ำ การให้คำอธิบาย และชี้แจงเกี่ยวกับกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ การใช้น้ำ การเข้าร่วมประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่โครงการ เป็นต้น

4. เขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง หมายถึง พื้นที่ที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี รับผิดชอบดูแลการบริหารจัดการน้ำซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะพื้นที่ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

5. ปัญหาการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ หมายถึง ข้อจำกัดต่างๆ ที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการใช้น้ำให้ได้ประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุดในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เช่น มีระเบียบข้อบังคับมากเกินไป ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค และการประกอบอาชีพ ระยะเวลาใกล้ระยะเวลาในการรับน้ำ การใช้น้ำไม่ถูกวิธี การไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับในการจัดสรร การบำรุงรักษา และซ่อมแซมคูคลองส่งน้ำ เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นข้อเสนอเพื่อประกอบการวางแผนดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องได้ตรงประเด็น อันจะช่วยให้กลุ่มผู้ใช้น้ำในตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และพื้นที่ใกล้เคียงที่ใช้น้ำจากเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวงให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นผลดีแก่ตนเอง ท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศไทยโดยรวม